

Н.Ж. Дүйсекеева¹, Қ.Р. Калкеева², А.Ж. Қасаболат³

¹Қызылординский университет имени Коркыт Ата,
Қызылорда, Қазақстан

²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Астана, Қазақстан

³А. Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай, Қазақстан
(E-mail: Neka09@mail.ru)

«Бәсекеге қабілеттілікті дамыту» оқу курсының мазмұнын жүйелеу және құрастырудың дидактикалық негіздері

Аңдатпа. Мақала «Бәсекеге қабілеттілікті дамыту» оқу курсының құрастыру және практикаға енгізу мәселелеріне арналған. Мақалада оқу курсының жалпы тұжырымдамасы беріліп, мамандарды бәсекеге қабілетті болуға дайындау барысындағы тиімділігі нақтыланып, болашақ мамандардың тұлғалық бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыру мүмкіндіктері көрсетіледі. Автор оқу курсының мазмұнын жүйелеу және құрастыру барысында дидактикалық ұстанымдарды қатаң сақтау керектігін көрсетеді. Яғни, оқу элементтерінің: ұғымдар, маңызды белгілер, қатынастар, заңдар, ережелер, қағидаттар түрінде енгізілген танымдық заттар мен шындық құбылыстар түсінілу қажет деп есептеді. Ғалымдар оқу үдерісіне енгізілген объектілер мен заттар, үдерістер мен шындық құбылыстарды бірінші топқа жатқызады. Осы объектілер мен үдерістердің мәні мен ерекшеліктерін ашатын барлық белгілер екінші топқа жатады.

Сонымен қатар, оның мазмұнының мақала көтеріліп отырған болашақ маманның бәсекеге қабілеттілігін дамытуға бағытталуын тәуелділігін логикалық және психологиялық талдау арқылы анықтау қажет деген идеяны ұстанады.

Түйін сөздер: білім мазмұны, бәсекелестік, бәсекеге қабілеттілік, болашақ маман, бәсекеге қабілетті маман, оқу элементтері, оқу материалдары, дидактикалық қағидалар, объектілер мен заттар.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6895-2023-143-2-58-67>

Кіріспе

Күн сайын біз тауарлардың, қызметтердің, экономиканың, ғылымның, мәдениеттің бәсекеге қабілеттілігі туралы естиміз... Соңғы кезде «бәсекелестік» пен «бәсекеге қабілеттілік» ұғымдары білім беру саласына белсенді түрде кіріктірілуде. Осыған байланысты, тұлғаның немесе маманның бәсекеге қабілеттілікті дамыту қажеттілігі өзекті мәселеге айналды. Біз жоғары оқу орындарында оқу үдерісіне ендіру үшін әзірленген арнайы «Бәсекеге қабілеттілікті дамыту» атты оқу курсының енгізуді бәсекеге қабілеттілік мәселесінің ғылыми тұрғыдан шешімінің бір жолы ретінде қарастырамыз.

Арнайы оқу курсының мазмұнын іріктеу, жүйелеу және трансформациялау педагогика ғылымында қалыптасқан негізгі әдіснамалық ережелер мен идеяларды зерттеу қажеттілігін көрсетеді. Оның мазмұнын іріктеу, жүйелеу және құрастыру барысында педагогикалық ғылымда қалыптасқан негізгі әдіснамалық, дидактикалық ережелер мен идеяларды басшылыққа алдық. Кәсіби білім беру мазмұны мәселесін зерттеген

қазақстандық ғалымдар Н.Д. Хмель, Н.Н. Хан, А.Д. Кайдарова, Ш.Т. Таубаева, К.Р. Калкеева т.б. еңбектеріне жүгіндік.

Осы орайда жүйеленіп және құрастырылып отырған арнайы курс жоғары мектеп білім беру деңгейіне арналғандықтан, мәселеге арналған зерттеулерді зерделеуді жөн көрдік. Атап айтар болсақ, ол кәсіптік білім беру мазмұнының мәселесін зерттеген ғалымдар С.И. Архангельский, В.С. Безрукова, В.П. Беспалько, П.Я. Гальперин, Б.С. Гершунский, В.А. Слостенин және т.б. еңбектері әдіснамалық бағдар болды. Олар әр түрлі ғылыми ұстанымда болғанмен, зерттелетін ғылым негіздерінің дидактикалық баламаларын табу керектігін, іріктелетін материалдың ғылымилығын ғана емес, оның қолжетімділігін де ескеру қажет деп атап өткен. Оның маңызды теорияларын, заңдары мен заңдылықтарын, категорияларын, ұғымдары мен терминдерін, принциптерін, қағидаларын, ережелерін, әдістерін анықтаған [1].

Оқу пәні үшін оқу материалының мазмұнын іріктеу және құрылымдау В.В. Краевскийдің [2], И.И. Логвиновтың [3], В.В. Давыдовтың [4] зерттеулерінде қарастырылды.

В.В. Давыдов [4] оқу пәні мазмұнының өзіне сәйкес пәндік қызмет мазмұнының ерекшелігіне тәуелділігін атап өткен. Сондықтан оқу курсының мазмұнының тәуелділігін логикалық және психологиялық талдау арқылы анықтау қажет деп есептейміз.

Ғылым мен оқу пәнінің, сондай-ақ педагогикалық және әдістемелік тұрғыда білімнің логикалық құрылымының рөлін П.И. Пидкасистый, Б.И. Коротяев зерттеген.

П.И. Пидкасистыйдың пікірінше: «Кез келген ғылыми пәннің теориялық материалын құрылымдау қатаң анықталған дидактикалық мақсаттарды көздейді, оны үнемді және ұтымды игеру тұрғысынан оңтайлы болатын және оған сенімді жұмыс істейтін аппаратты салуға мүмкіндік беретін ғылыми білімнің құрылымын құру керек» [5].

1. Оқу пәндерінің мазмұнын құрудағы жүйелік тәсіл идеяларын негіздеуде біз И.В. Блауберг [6], Э.Г. Юдин [7], А.И. Уемов [8], В.В. Краевскийдің [2] еңбектеріне жүгіндік.

Олардың жұмыстарында жүйелі тәсілдің мазмұны ашылып көрсетіледі және оның дамуы заманауи ғылымға тән жалпы ғылыми әдіснамалық бағыт ретінде түсіндіріледі.

В. В. Краевскийдің зерттеуінде оқу пәндерін қалыптастыру кезінде басты мазмұн материалды іріктеу және қызметтің қандай да бір ережелерін қалыптастыру кезінде басты бағдар болып табылатын осы заттың артында тұрған ғылымның қызметін, мазмұны мен логикасын құрайды деп көрсетіледі.

2. И.И. Логвинов оқу пәнінің мазмұны мен құрылымын салыстырмалы тәуелсіз құрамдас бөліктер ретінде қарастырады, сондықтан олар сатылы болуы мүмкін және әр саты түсініктердің арасындағы жеке байланыс жүйесімен сипатталады деп атап өтеді [3].

П.И. Педкасистый, Б.И.Коротяев еңбектерінде оқу пәнінің мазмұнын құруда жүйелі-құрылымдық тәсіл танымдық іс-әрекет негізінде қарастырылады. Ғалымдардың пікірінше, жүйелі-құрылымдық тәсіл күрделі нысанды иерархиялық құрылымдық-функционалдық кіші жүйелер, деңгейлер ретінде қарастыруға мүмкіндік береді [5].

А.Н. Лейбович модульдік бірліктің мазмұнын түрлендіру және әрбір оқу элементінің оқыту мақсатына нақты сәйкестігін қамтамасыз етуде микродеңгейде, сондай-ақ макродеңгейде оқыту мазмұнын құрылымдаудың негізіне неғұрлым ірі оқу элементтерін салу қағидасын анықтауды ұсынады.

Аталмыш диссертациялық жұмысымызда С.И. Архангельский, В.С. Безрукова, В.П. Беспалько, П.Я. Галперин, Б.С. Гершунский, В.А. Слостенин және т.б. ғалымдардың еңбектеріндегі ғылымның логикалық құрылымының компоненттерін білім жазықтығына жобалау ұсынысын басшылыққа алдық. Олардың пікірінше, зерттелетін ғылым негіздерінің дидактикалық баламаларын табу керек, таңдалған материалдың ғылыми ерекшелігін ғана емес, сонымен бірге оның қолжетімділігін де ескеру керек. Оның ең маңызды теорияларын, заңдары мен заңдылықтарын, категорияларын, ұғымдары мен терминдерін, принциптерін, постулаттарын, ережелерін, әдістерін анықтау керек [1].

Оқу элементтері деп оқу үдерісіндегі ұғымдар, маңызды белгілер, қатынастар, заңдар, ережелер, қағидағтар түрінде енгізілген танымдық заттар мен шындық құбылыстар

түсініледі. Ғалымдар оқу үдерісіне енгізілген объектілер мен заттар, үдерістер мен шындық құбылыстарды бірінші топқа жатқызады. Осы объектілер мен үдерістердің мәні мен ерекшеліктерін ашатын барлық белгілер екінші топқа жатады.

Сөздер мен тіркестер түріндегі ұғымдар әлеуметтік тәжірибеден таңдалған және оқу пәнінің бағдарламасына енгізілген объектілерді, құбылыстарды және қызмет әдістерін ұсынатын оқу ақпаратының элементтері болып табылады.

Білім беру мазмұнын таңдаудың, түрлендірудің негізгі факторы білім беру мазмұнының құрылымдық компоненттерін және олардың өзара байланысын анықтайтын мақсат қою болып табылады. Мақсатты қондырғылар оқыту құралдары мен әдістерін іріктеудің негізгі көрсеткіші ретінде әрекет етеді және осы үдерістің түпкілікті нәтижелеріне қол жеткізу дәрежесін анықтау үшін нұсқаулық және өлшемі ретінде қызмет етеді.

Сонымен, жоғарыда келтірілген жалпы теориялық тәсілдер кәсіптік білім беру мазмұнын таңдау мәселесі толығымен білім беру жүйесінің дамуы мен өзгеру бағыттарын анықтайтын қоғам мен мемлекеттің әлеуметтік тапсырысына байланысты деген пікірге келуге мүмкіндік береді.

Дидактикалық материал – бұл пәндік, ауызша және символдық түрде ұсынылған ғылым саласындағы логикалық және концептуалды семантиканың жиынтығы [1].

Оқыту мазмұнында жүйелеу және жалпылау маңызды рөл атқарады, өйткені оларсыз пәнді құрастыру мүмкін емес.

Қазіргі таным теориясының негізінде жүргізілген жалпылау және жүйелеу ғылыми қызметтің әр түрлі жақтарын ұғынуға мүмкіндік берді. Жаңа білімнің басты құрылымдық элементтерін бөліп, ғалымдардың үлесін жинақтайды.

Бәсекеге қабілеттілік тек тәрбие, оқыту және білім беру құндылықтарын игеру арқылы қалыптастырылады, өйткені оның нәтижесі – қазіргі заманға ауысуы, негізі – дүниетанымды қалыптастыру болып табылады.

Егер бәсекеге қабілеттілікті жеке адамның құндылығы ретінде қарастырсақ, онда оны қалыптастыру – ұзақ үдеріс.

Оқу курсының мазмұнына ғылыми білімді жинақтау, оны тәжірибеге енгізу – педагогикалық ғылымның маман дайындау бағытындағы кешенді зерттеулерді, сондай-ақ тәртіптік зерттеулерді дамыту жолымен тұтастық парадигмасын күшейтуде әкеледі.

Біздің жұмысымызда жалпылау және жүйелеу тек ғылым әдіснамасымен ғана емес, сонымен қатар ғылыми білімді анықтаумен тікелей байланыста қарастырылады.

Білім беру мазмұны білім алушылардың оқу-танымдық іс-әрекеті тиімділігінің маңызды факторы болып табылады.

Білім беру мазмұны – бұл негізгі идеялар, теориялар, заңдар, ұғымдар, ғылыми фактілер жиынтығы.

Оқыту мазмұны – бұл оқу материалы, білім мазмұнын меңгерудің тәсілдері мен құралдарын қалыптастыру.

Құрылым – бұл жүйенің құрылымы мен оны ұйымдастырудың ішкі формасы. Оның элементтері арасында тұрақты өзара байланыс бірлігі бар. Құрылымдық объектілер мен жүйелердің ажырамас атрибуты болып табылады. «Объект» кеңірек болып келеді, ол «жүйені» және белгілі бір дәрежеде «құрылымды» қамтиды.

Оқу материалының мазмұнын құрастыру мазмұн элементтерінің бірізділігі мен олардың арасындағы қарым-қатынасты анықтайтын негіз болып табылады, яғни мазмұнды құру жүйелілік қағидасына ие.

Құрастыруды біз үлгілеу контекстінде ойларды оның пәндік іске асырылуына жақындаудың дәйекті кезеңдерімен сипатталатын белгілі бір өнімді жасау үдерісі ретінде қарастырамыз.

Модельдеу – бұл арнайы аналогтарды – модельдерді материалдық немесе мағыналы жасау, онда оларды ұйымдастыру және жұмыс істеу принциптері көрсетіледі.

Оқу пәнінің мазмұнын құрастыруда біздің зерттеуіміз көрсеткендей, дидактикалық механизм, яғни оқу материалын іріктеу және құрылымдау шараларының бірізділігі болуы тиіс ғылыми ақпараттың педагогикалық бейімделуі жүзеге асырылады.

Д.Д. Зуев мазмұндық жағынан материалды баяндаудың сыртқы құрылымын, яғни оның компоненттерін жетекші идея ретінде білім мазмұнының құрамдас түрлерінің бірі бола алады деп көрсеткен. Ол оқу пәнін берудің жалпы белсенді үлгілерінің үш түрін ұсынған: 1) ақпараттық-хабарлаушы, 2) когнитивті-танымдық, 3) философиялық-жалпылаушы, немесе құндылық-мағыналық [9].

Зерттеу әдістері

Оқу пәні ретіндегі курстың мақсаты – болашақ маманның тұлғалық бәсекеге қабілеттілігін дамыту. Бұл жағдайда «Бәсекеге қабілеттілікті дамыту» оқу курсының мәні мен құндылығы білім алушыларға кепілді табысқа дайын ұсыныс жинағы емес, бәсекеге қабілетті және жеке бәсекеге қабілеттілігін, өзін-өзі дамытуға дайын болуға мүмкіндік беретін қасиеттерді қалыптастыру болып табылады.

Оқытуды жүзеге асырудың негізгі міндеттері:

- студенттердің теориялық білімдерін тереңдету және бекіту;
- кәсіби біліктерін, дағдыларын, тәжірибесін қалыптастыру және бекіту;
- болашақ педагог-психолог мамандығына ынталандыру, қызығушылығын ояту, сондай-ақ бәсекеге қабілеттілігін дамыту;
- педагогикалық, психологиялық қызмет дағдыларын меңгеру негіздерін қалыптастыру;
- болашақ педагогтердің таңдаған мамандығына сәйкестігін кәсіби диагностикалау.

Тақырыптарды таңдау да үлкен мәнге ие. Олар жүйелі, бірізді және пәнаралық байланыстарды қамтамасыз етуге негізделген. Осы орайда, біз ұсынып отырған оқу курсының мазмұнының жобасын ұсынып отырмыз. Бұл курс 1 кредит мөлшерінде қарастырылып отыр.

Оқу курсының тақырыптары	Лекциялық сабақ	Практикалық сабақ
Кіріспе. «Бәсекеге қабілеттілікті дамыту» курсының пәні мен міндеттері	1	1
Педагог-психолог мамандығының құндылығы мен әлеуметтік маңызы	1	1
Маманның бәсекеге қабілеттілігі туралы жалпы түсінік	1	1
Болашақ педагог-психологтің бәсекеге қабілеттілігін дамытудың негізгі ұғымдары мен тұжырымдамалық негіздері	1	1
Болашақ педагог-психологтердің бәсекеге қабілеттілігін дамыту шарттары	1	1
Болашақ педагог-психологтің бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыру мен дамытудың қағидалары	1	1
Бәсекеге қабілетті білім беру ортасын қалыптастырудың кезеңдері	1	1
Педагог-психолог қызметіне ынталандыру бәсекеге қабілеттілігінің шарты ретінде	1	1
Бәсекеге қабілеттіліктің құрамдас бөліктері, механизмдері, деңгейлері мен өлшемдері	1	1
Бәсекеге қабілеттіліктің дамуын анықтауға арналған эксперименттік жұмыстың ерекшеліктері	1	1
Болашақ педагог-психологтің бәсекеге қабілеттілігі дамуының өлшемдері	1	1
Болашақ мамандардың бәсекеге қабілеттілік деңгейін өлшеу және бағалау. (В.И.Андреевтің «Тұлғаның бәсекеге қабілеттілік деңгейін бағалау» әдістемесі)	1	1

Болашақ мамандардың тұлғалық креативтілікті диагностикалау жолдары. (Е.Е.Туниктің «Тұлғалық креативтіліктің диагностикасы»)	1	1
Болашақ маманның кәсіби мотивациясын бағалау. (Н.П.Фетискин бейімдеген «Кәсіби-педагогикалық мотивациясын өзін-өзі бағалауы» тесті)	1	1
Кәсіби қарым-қатынас деңгейін бағалау. (В.Ф.Ряховский бойынша «Жалпы қарым-қатынас деңгейін бағалау тесті»)	1	1

Талқылау

Біз ұсынған тақырыптардың кейбіреуінің сипаттамасына тоқталайық. Мысалы, оқу курсының «Педагог-психолог мамандығының құндылығы мен әлеуметтік маңызы» атты тақырыбын алып, соның негізінде теориялық-әдістемелік жүйесін қарастырайық. Осы тақырып аясында білім алушыларға «бәсекелестік» және «бәсекеге қабілеттілік» ұғымдарының мәнін түсіндіру қажет. Эвристикалық әңгіме әдісін пайдалана отырып, бәсекеге қабілетті маман мен бәсекеге қабілетті тұлға арасындағы айырмашылықтың қандай екендігі, бір қызмет саласында бәсекеге қабілетті маман басқа салада әрдайым бәсекеге қабілетті бола бермейтіндігі жөніндегі мәселені көтерген жөн. Білім алушыларға бәсекеге қабілеттіліктің екі түрі – конструктивтік және деструктивтік, сондай – ақ бәсекелестік күресті жүргізудің екі түрі – адал және адал емес бәсекелестік екендігін түсіндіру маңызды. Бұл кезеңде білім алушыларға бәсекеге қабілетті маман – бәсекелестікке төтеп берген маман емес екенін түсіндіру маңызды. Бірінші кезекте, бәсекеге қабілетті мама – бұл жақсы, жоғары тиімді еңбекке ұмтылатын және осының есебінен бәсекелестікке төтеп беріп, алға қойған мақсаттарға қол жеткізетін маман.

Қойылған мақсатқа жету үшін курсты оқытудың белсенді әдістерін қолдануды көздейді: эвристикалық әңгімелер, проблемалық және шығармашылық тапсырмалар, іскерлік және рөлдік ойындар, блицигралар, тренинг қызметі, топтық жұмыс және т.б.

Модерация әдісін пайдалана отырып, студенттермен бәсекеге қабілетті маманды сипаттайтын сапаларды анықтауға болады. Осы рәсімді тиімді жүзеге асыру үшін студенттер 3 топқа бөлінеді (студенттер, мемлекет өкілдер, жұмыс берушілер). Әрбір топ бәсекеге қабілетті маман үшін оларға берілген рөлдер тұрғысынан қажетті сапаларды бөледі. Шағын топтарда көтерілген мәселені талқылағаннан кейін нәтижелерді таныстыру жүзеге асырылады. Модератор ретінде жұмыс істейтін педагог-психологтермен бірге берілген қасиеттерге талдау және топтастыру жүргізіледі [10].

Атқарылған жұмыстарды ескере отырып, студенттер өздерінің бәсекелестік артықшылықтарына өз бетінше талдау жасап, одан кейін өзінің жеке және кәсіби қасиеттерін өз бетінше дамыту бағдарламасын әзірлеу қажет. Осындай тапсырманың арқасында болашақ мамандар өз қызметін жоспарлап, түпкілікті нәтижеге қол жеткізуге бағытталған үйлесімді жүйеге біртіндеп қалыптасатын операциялар тізімін анықтайды.

Нәтижелер

Біз әзірлеген модель және элективті курстың мазмұнының тиімді жұмыс істеуінің педагогикалық жағдайларының тиімділік дәрежесі туралы түпкілікті тұжырымдарды қалыптастыру үшін сарапшылармен бірлесіп эксперименттік жұмыстың қорытынды кезеңін өткіздік, оның негізгі міндеттері мыналар болып табылады:

- 1) болашақ педагог-психологтердің бәсекеге қабілеттілігін дамытудың қорытынды деңгейін айқындау;
- 2) зерттеудің алынған нәтижелерін жинақтау, жүйелеу және сипаттау;
- 3) алынған нәтижелердің зерттеудің негізгі теориялық ережелеріне сәйкестігін анықтау, алынған деректерді теориялық талдау және математикалық статистика әдістері арқылы өңдеу;

4) болашақ педагог-психологтерін даярлау кезінде кәсіптік білім беру практикасына зерттеу нәтижелерін енгізу;

5) болашақ педагог-психологтердің бәсекеге қабілеттілігін дамыту идеяларын танымал ету болып табылады.

Болашақ педагог-психологтердің қалыптасқан бәсекеге қабілеттілігі дамуының қорытынды деңгейін анықтау бойынша біз алған өлшемдер көрсеткішінің жиынтығы төменде көрсетілген (1-кесте).

Кесте 1

Бәсекеге қабілеттілікті дамыту компоненттерінің өзгеруі

Өлшем	Эксперимент	
	Дейін	Кейін
Мотивациялық компонент	43,5	65,5
Когнитивтік компонент	31,500	43,578
Іс-әрекеттік компонент	43,578	78,256

Қорытынды нәтижеге келер болсақ, мотивациялық компонент жоғары деңгейінің көрсеткіші 46%-ға өскенін, орта деңгейі 11% өзгергенін, төмен деңгей 35% азайғанын аңғарамыз.

Кестеден көрініп тұрғандай, білім алушыларының басым көпшілігі бәсекеге қабілеттіліктің жоғары деңгейіне ауысқанын айта аламыз.

Элективті курс бойынша болашақ педагог-психологтердің өздерінің пікірлерін тыңдау барысында жүргізілген әңгімелер, пікір алмасулар арқылы төмендегі ақпараттар алынды.

Болашақ педагог-психологтер кәсіби қызметті жүзеге асыру ниеттері бар екенін айтты. Педагог-психолог қызметіне деген қызығушылық осы салада білім, білік және дағдыларды үздіксіз игеруде көрініс тапты. Білім алушылар белгілі бір нәтижеге саналы және белсенді назар аударды. Болашақ педагог-психологтер нақты мақсаттарды тұжырымдауды және қоюды, өз қызметін дербес жоспарлауды және реттеуді үйренгені белгілі болды.

«Болашақ педагог-психологтің бәсекеге қабілеттілігін дамытудың негізгі ұғымдары мен тұжырымдамалық негіздері» тақырыбында бәсекеге қабілеттілікті зерттеген жұмыстарға сипаттама, Қазақстандағы педагогика және психология мамандығының даму тенденциясы бойынша нормативтік құжаттарға сипаттама, Қазақстанда статистикалық есеп бойынша жоғары оқу орындарындағы «Педагогика және психология» мамандығының жай-күйі, Педагогика және психология мамандығының даму тенденциясы жайлы ақпараттар беріледі.

«Маманның бәсекеге қабілеттілігі туралы жалпы түсіндіру» тақырыбында өмірден алынған мысалдарды пайдалана отырып, білім алушыларға адами қызметтің түрлі салаларындағы белгілі бәсекеге қабілетті мамандардың өмірбаяндарын (экономика, ғылым, мәдениет және т.б.) көрсеткен жөн. Сонымен қатар, студенттердің назарын Билл Гейтс, Генри Форд, Стив Джобс және басқалары сияқты табысты, іскер және жұмысқа қабілетті адамдар сөзсіз бәсекеге қабілетті тұлғалар болып табылатындығына аудару керек, алайда олар әрдайым осындай болған жоқ және бұл олардың туа біткен сапа қасиеттері емес екендігіне баса назар аудару керек.

Мысал ретінде «Майкрасофт» компаниясының негізін қалаушы Билл Гейтстің жеке басының бәсекеге қабілеттілігінің сапасын өз бетінше қалыптастырған тарихын айтып беруге болады: Билл Гейтс ешқашан басқалармен бәсекелесуде босаңсуға жол берген жоқ, ол тіпті кешті жақсы өткізетіндермен де жарысты. «Ай-Би-Эм» компаниясын басып озуды шешкен кезде, ол анасына қоңырау шалып, келесі 6 ай ішінде оған баруға болмайтынын ескертті, өйткені ең жақсы бағдарламалық өнімді әзірлеу үшін тәулігіне 24 сағат жұмыс істейтін болады [11].

Студенттер осындай мақсатты мінез-құлықты көптеген ұлы көшбасшылар мен жаңашылдардан табуға болатынын білуі керек. Олар «тұрақты бәсекелестік ауруы», еңбек

(сөздің жақсы мағынасында) және тиімді әрі нәтижелі жұмыс істеуге қабілетті болудың мәнін түсінуі тиіс.

Жарыс әдісін пайдалана отырып, студенттер арасында бәсекеге қабілетті маман туралы өзінің жеке және кәсіби қасиеттерін көрсететін жеке фильм әзірлеу бойынша конкурс өткізуге болады.

Оқу курсына «Болашақ педагог-психологтердің бәсекеге қабілеттілігін дамыту шарттары» тақырыбы үлкен маңызға ие. Бәсекеге қабілеттілігі дамып келе жатқан тұлға үшін қарым-қатынастың тұлғааралық нысандары және басқа адамдарға әсер ету құралдары мен тәсілдерін меңгеру маңызды. Атап айтар болсақ, олар: басқа адамдар тарапынан мінез-құлықты реттеу; әртүрлі оқиғалар мен құбылыстарға эмоционалды-құндылық қатынастарын білдіру; өзін-өзі бақылау және өзін-өзі ұйымдастыру; жауапкершілікті таңдау және өзіне қабылдау ахуалы; қиындықтарды жеңу ахуалы; басқа адамдардың іс-әрекеттеріне құмарлықпен эмоциялық жауап беру ахуалы және оларды эмоциялық бағалау және т.б. туралы сөз етіледі.

«Болашақ педагог-психологтің бәсекеге қабілеттілігін қалыптастыру мен дамытудың қағидалары» атты тақырыпта төмендегі қағидаларды қарастырамыз. Рухани-адамгершілік даму, толықтыру, жоғары оқу орнындағы білім беру мазмұнын жетілдіру, білім беру үдерісінің барлық субъектілерінің ықпалдасуы, студенттердің бәсекелестік қатынастарға қатысу тәжірибесін жаңарту, өзін-өзі жүзеге асыру және жеке студенттің бәсекелестік артықшылықтарын анықтау үшін жағдай жасайтын жеке шығармашылық көзқарас, шығармашылық қарым-қатынас, ынтымақтастық, коммуникативті бірлесіп құру, жүйелік детерминациялық, сыпайы мінез-құлық, тұлғааралық өзара іс-қимыл, тұлғаның бәсекелестік артықшылықтарын пайдалану, берілген материалды жүйелілік, күрделендіру кезеңділігі және ұлғайту, ұсынылған іс-шараларға ерікті түрде қатысуы, нәтижелерді жауапкершілікпен қабылдауы; құпиялығын сақтау қағидалары жайлы және бұл қағидалар жиынтығы қазіргі заманғы еңбек нарығының өткір бәсекелестікті дамыту жағдайында табысты болғысы келетін кез-келген түлек үшін қажеттілігі айтылады.

«Бәсекеге қабілетті білім беру ортасын қалыптастырудың кезеңдері» тақырыбының мазмұнында төрт кезеңді қарастырамыз. I кезең – білім алушыларды бәсекеге қабілетті ортада өзара іс-әрекет жасауға дайындау. II кезең – білім алушыларға бәсекеге қабілетті ортада жұмыс істеудің артықшылықтарын түсіндіру. III кезең – білім алушылардың өз мүмкіндіктерін қайта бағалау. IV кезең – бәсекеге қабілетті ортадағы белсенді іс-қимылдар. Өз мүмкіндіктерін қайта бағалау кезеңінен сәтті өткендер ғана осы кезеңге өтетіндігін, білім алушылардың төртінші кезеңге өтуі білім алу барысында бәсекелестік ортада игерген жағымды мінез-құлық көрсетуге мүмкіндік туындататынын қарастырамыз.

Оқыту әдістеріне келетін болсақ, оларды оқу курсына қолдану үшін таңдау кезінде құзыреттілік тәсілінің ережелері шешуші болды, оған сәйкес оқу үдерісінде белсенді және интерактивті оқыту әдістерін кеңінен қолдану қажет: эвристикалық әңгімелер, проблемалық оқыту, дөңгелек үстелдер және т.б.

Курсты жүзеге асыру аясында оқытудың формаларымен, әдістерімен бірлікте оқыту мен тәрбиелеу құралдарын қолданған жөн.

Көрнекі құралдар, үлестірілмеі материалдар, әдебиет және т.б. қатар компьютерлік оқыту құралдарына, бейнефильмдерге, ақпараттық-коммуникациялық технологияларға және т.б. үлкен мән беру керек. Егер мүмкіндіктер болса, жаһандық интернет – ақпараттық желінің ресурстарын оқыту құралы ретінде қолданған жөн, өйткені болашақ бәсекеге қабілетті педагог-психолог оқу, ұйымдастырушылық және практикалық іс-шараларды дайындау немесе жүзеге асыру кезінде дүниежүзілік желіні ақпарат көзі ретінде қолдана білуі керек.

Оқу құралдарының ішінде портфолионы бөлек бөліп көрсетуге болады. Студенттердің дәстүрлі портфолиосы білім алушылардың жетістіктерін көрсету мақсатында жұмыстар топтамасын ұсынады. Бұл қалтаға тақырыптар бойынша жазбалар, материалдар, оқу ақпараты, презентациялары бар дискілер және тағы басқалар жиналады. Олар сабақ

барысында жинақталған және болашақта кәсіби және педагогикалық қызметте қажет болуы мүмкін. Сонымен қатар, оқу іс-әрекеті үдерісінде дамыған, еңбек нарығында кеңінен қолданылатын портфолио болашақ маманның жұмысқа орналасуына оң әсер етуі мүмкін.

Қорытынды

Оқу курсының әрбір сабағынан кейін білім алушыларға бәсекеге қабілетті педагог-психологіне қажетті кәсіби маңызды тұлғалық қасиеттердің рефлексиясын өткізген жөн, өйткені М. Митина «бәсекеге қабілетті тұлғаның дамуы – рефлексивті тұлғаның дамуы» деп есептейді [12]. Рефлексия тетіктерін қосқанда, бәсекеге қабілеттілігін дамыту үдерісі сәтті және басқарылатын болады. Бұл жағдайда педагогикада қабылданған оқу іс-әрекетінің рефлексиясы болашақ мамандардың бәсекеге қабілеттілігін дамыту үдерісінде қолданылатын рефлексиядан өзгеше болады. Соңғысы психологиялық рефлексия элементтерін қамтиды.

Контекстік оқытуда келесі қағидалар жүзеге асырылады: жеке тұлғаның белсенділігі, проблемалық, оқыту мен тәрбиенің бірлігі, тыңдаушылардың оқу іс-әрекеті формаларында мамандардың кәсіби қызметінің мазмұны мен жағдайларын дәйекті модельдеу. Білім алушылардың неғұрлым жоғары дәрежелі базалық қызмет түрлеріне: академиялық типтегі оқу қызметінен квази-кәсіби қызметке және оқу-кәсіби қызметке біртіндеп, кезең-кезеңмен ауысуын іске асыруға ерекше назар аударылады.

Оқытуды қолдану арқылы болашақ кәсіптік оқыту педагогтерімен жұмыс жасау – бұл ортада кәсіби педагогикалық-психологиялық қызметке жақын оқу жағдайларын жасау және ойнату.

Оқытуда қолданылатын белсенді және интерактивті әдістер болашақ маманның кәсіби қызметке барынша толық ену, оның жағдайлары мен ерекшеліктеріне тез бейімделу мүмкіндігі болуы үшін кәсіби салада болып жатқан жағдайларға жеткілікті түрде сәйкес келуін ескердік.

Оқытуда тренинг қызметі, рөлдік және іскерлік ойындар, кейс-әдіс, баскет- әдістерін қолдана отырып, курсты тиімді жүзеге асыруға болады.

Ойымызды түйіндей келе, арнайы курс болашақ педагог психологтердің бәсекеге қабілетінің дамуы мәселесін түбегейлі шешеді деген ойдан аулақпыз. Десек те, бұл арнайы курс біздің зерттеу нысанымыз ретінде алынып отырған мамандыққа аталмыш қасиетті дамытуға септігін тигізеді деген ойдамыз.

Әдебиеттер тізімі

1. Батышева С.Я. Профессиональная педагогика. – М.: Профессиональное образование, 1997. – 512 с.
2. Краевский В.В. Методология педагогики: Пособие для педагогов-исследователей. – Чебоксары: Чуваш, ун-та, 2001. – 244 с.
3. Логвинов И.И.. К теории построения учебного предмета // Советская педагогика. – 1969. – № 3. – С.91-100
4. Давыдов А. П. Проблема медиации в европейской культуре: Запад и Россия // ОНС. – 2000. – № 6. – С.82- 93.
5. Пидкасистый П.И. Теоретические основы обучения студентов знаниям и методам познавательной деятельности. – М.: Педагогика, 2000. – 345 с.
6. Блауберг И.В. Проблема целостности и системный подход. – М.: Эдиториал УРСС, 1997. – 448 с.
7. Юдин Э.Г. Методология науки. Системность. Деятельность. Эдиториал УРСС, 1997. – 444 с.
8. Уёмов А.И. Системные аспекты философского знания. Одесса: Негоциант, 2000. - 160 с.
9. Зуев Д. Д. Школьный учебник. – М., 1983. – 98 с.
10. Борисова Г.В. Современные технологии обучения: метод. пособие по использованию интерактивных методов в обучении. – СПб.: «Полиграф-С», 2002. – 79 с.

11. Билл Гейтс – стремительный. [Электрон. ресурс] – 2022. – URL: http://www.psyllive.ru/articles/1920_billgeitsstremitelni.aspx (дата обращения: 01.05.2022).

12. Митина Л.М. Психология развития конкурентоспособной личности: учеб.-метод, пособие / Л.М. Митина. - 2-е изд., стереотип. – М.: МОДЭК, 2003. – 400 с.

Ж. Дуйсекеева¹, К.Р. Калкеева², А.Ж. Касаболат³

¹Кызылординский университет имени Кorkыт Ата, Кызылорда, Казахстан

²Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

³Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан

Дидактические основы формирования и систематизации содержания учебного курса «Подготовка к конкуренции»

Аннотация. Статья посвящена вопросам разработки и внедрения в практику учебного курса «Развитие конкурентоспособности». В статье дается общая концепция учебного курса, конкретизирована эффективность подготовки специалистов к конкурентному процессу, раскрываются возможности формирования личностной конкурентоспособности будущих специалистов. Авторы указывают, что в процессе систематизации и конструирования содержания курса необходимо неукоснительно соблюдать дидактические принципы. По мнению авторов, необходимо понимать познавательные предметы и явления действительности, воплощенные в виде элементов обучения: понятий, существенных признаков, отношений, законов, правил, принципов. В статье к первой группе относят объекты, предметы, процессы и явления действительности, включенные в содержание учебного курса. Все признаки, раскрывающие сущность и особенности этих объектов и процессов, авторы относят ко второй группе.

Кроме того, в статье также говорится о необходимости определения содержания согласно его направленности на развитие конкурентоспособности будущего специалиста с помощью логического и психологического анализа.

Ключевые слова: содержание образования, конкуренция, конкурентоспособность, будущий специалист, конкурентоспособный специалист, элементы обучения, учебные материалы, подготовка к конкуренции, дидактические принципы, объекты, предметы.

N.Zh. Duissekeyeva¹, K.R. Kalkeyeva², A.Zh. Kassabolat³

¹Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan

²L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

³sA. Baitursynov Kostanay Regional University, Kostanay, Kazakhstan

Didactic bases of formation and systematization of the content of the training course 'Preparation for Competition'

Abstract. The article deals with the design and implementation of the training course 'Preparation for Competition'. The article sets out the general concept of the course, specifies the effectiveness of the preparation of specialists for a competitive process, and explains the possibilities of shaping the personal competitiveness of future specialists. The author points out that in the process of systematization and construction of the course content, it is necessary to strictly observe the didactic principles. According to the author, it is necessary to understand cognitive objects and phenomena of reality, embodied in the form of learning elements: concepts, essential features, relationships, laws, rules, principles. In the article, the first group includes objects, objects, processes and phenomena of reality included in the content of the training course. All the signs that reveal the essence and features of these objects and processes, the author refers to the second group.

In addition, the article also talks about the need to determine the content according to its focus on the development of the competitiveness of the future specialist with the help of logical and psychological analysis.

Keywords: content of education, competition, competitiveness, future specialist, competitive specialist, elements of training, training materials, preparation for competition, didactic principles, objects, subjects.

References

1. Batyshev S.J. Professional'naja pedagogika [Professional pedagogics].(M, Vocational education, 1997, 512 p.), [in Russian].
2. Krajewski V. Metodologija pedagogiki: Posobie dlja pedagogov-issledovatelej [Pedagogy methodology: Boobielicious-researchers]. (Cheboksary, publishing house of vacuus University press, 2001, 244 p.), [in Russian].
3. Logvinov I.I. K teorii postroenija uchebnogo predmeta. Sovetskaja pedagogika [On the theory of the construction of the subject. Soviet pedagogy]. 1969. No.3. P. 91-100, [in Russian].
4. Davydov A.P. Problema mediacii v evropejskoj kul'ture: Zapad i Rossija. ONS [the Problem of mediation in European culture: West and Russia. ONS]. 2000. No. 6.P. 82-93, [in Russian].
5. Pidkastyj P.I. . Teoreticheskie osnovy obuchenija studentov znanijam i metodam poznavatel'noj dejatel'nosti [Theoretical foundations of teaching students the knowledge and methods of cognitive activity]. (Moscow, Pedagogy, 2000, 345 p.), [in Russian].
6. Blauberger I.V. . Problema celostnosti i sistemnyj podhod [Problem of integrity and systematic approach]. (M, editorial URSS, 1997, 448 p.), [in Russian].
7. Yudin E.G. Metodologija nauki. Sistemnost'. Dejatel'nost [Methodology of science. System. Activity]. (Editorial URSS, 1997, 444 p.), [in Russian].
8. Uemov A.I. Sistemnye aspekty filosofskogo znaniya [System aspects of philosophical knowledge]. (Odessa, Merchant, 2000, 160 p.), [in Russian].
9. Zuyev D.D. Shkol'nyj uchebnik [School textbook]. (M., 1983, 98 p.), [in Russian].
10. Borisova G.V. Sovremennye tehnologii obuchenija: metod. posobie po ispol'zovaniju interaktivnyh metodov v obuchenii [Modern technologies of training: method. manual on the use of interactive methods in training] (SPb., «Polygraph-C», 2002, 79 p.), [in Russian].
11. Bill Gejts – stremitel'nyj [Bill gates is fast]. Available at: http://www.psyllive.ru/articles/1920_billgeitsstremitelanii.aspx (accessed 01.05.2022).
12. Mitina L.M. Psihologija razvitija konkurentosposobnoj lichnosti: ucheb.-metod, posobie [Psychology of competitive personality development: educational-methodological manual]. (M, MODJeK, 2003, 400 p.), [in Russian].

Авторлар туралы мәлімет:

Дүйсекеева Н.Ж. – Ph.D., Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті «Педагогикалық-психологиялық білім беру және оқыту әдістемесі» кафедрасының аға оқытушысы, Қызылорда, Қазақстан.

Қалкеева Қ.Р. – педагогика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің «Педагогика» кафедрасының профессоры, Астана, Қазақстан.

Қасаболат А.Ж. – Ph.D., А.Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, «Мектепке дейінгі және бастауыш білім беру» кафедрасының аға оқытушысы, Қостанай, Қазақстан.

Duissekeyeva N.Zh. – Ph.D., Senior Lecturer, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan.

Kalkeyeva K.R. – Doctor of Pedagogy, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Kassabolat A.Zh. – Ph.D., Senior Lecturer, A.Baitursynov Kostanay Regional University, Kostanay, Kazakhstan.